

Er dramatikken i ferd med å dø ut som litterær sjanger?

Martin Svedman

Og er det noen som bryr seg?

FOTO ANNA-JULIA GRANBERG

MARTIN SVEDMAN

Poet og siviløkonom. Han debuterte i 2019 med diktsamlingen *Når jeg drikker*. I 2020 mottok han Saabye-stipendiet for sin poesi.

Nyskrevne dramatiske tekster tar liten plass i den litterære offentligheten. Dette til tross for at scenekunstheltet mottar flere hundre millioner i bevilgninger per år, og at behovet for ny, norsk samtidsdramatikk til stadighet blir snakket opp av kulturpolitikere og andre debattanter. En rekke initiativer er de siste årene blitt gjennomført for å stimulere til at det skrives mer dramatikk. Likevel kan samtidsdramatikerne som jevnlig utgir skuespill og scenetekster på norske forlag, telles på fingrene. Ordningene som finnes har de siste årene fristet romanforfattere og poeter til å prøve seg på enkeltverk innenfor dramatikksjangeren, men hvem i Norge i dag er det som virkelig satser på å bygge et litterært

forfatterskap gjennom å skrive dramatikk? Hvorfor lever samtidsdramatikken et såpass stille liv som litteratur?

Norske forlag bruker forsvinnende lite av sine ressurser på dramatiske tekster. Kun to prosent av bøkene som er blitt meldt inn til innkjøpsordningen for skjønnlitteratur de siste fem årene, har vært samtidsdramatikk, selv om dramatikk er ganske bredt definert som sjangerbetegnelse.¹ Av disse oppmeldte utgivelsene er over halvparten tv- eller filmmanus, antologier, oversettelser, tekster for ungdom eller omskrivninger av eksisterende litteratur. Den norske forfatteren som har fått klart flest dramatikkbøker kjøpt inn av Kulturrådet siden 2015, er Julie Andem, siden hver av

sesongene av tv-serien hennes *Skam* er blitt gitt ut i bokform. Bortsett fra *Andem* har bare Arne Lygre, Jon Fosse, Eivind Riise Hauge, Maria Tryti Vennerød, Lene Therese Teigen, Janne Camilla Lyster og Fredrik Brattberg hatt mer enn ett dramatisk verk påmeldt den skjønnlitterære innkjøpsordningen siden 2015. Hvert år utgis det bare litt i overkant av fem samtidsdramatiske tekster på norske forlag dersom man ser bort fra filmmanus og skuespill som ikke er nyskrevne eller rettet mot ungdom. Oktober Forlag meldte sist opp dramatikkk til innkjøpsordningen i 2015 (Tore Renberg og Frode Grytten), mens Gyldendal bare har meldt opp én bok på fem år, et hørespill skrevet av Heidi Linde. Hvis en slik utgivelsesrate fortsetter, finnes det snart flere skuespillere som debuterer med romaner og novellesamlinger på norske forlag enn samtidsdramatikere som får bøkene sine utgitt.

Kun i ekstraordinære tilfeller mottar bøker som gis ut som dramatikkk, oppmerksomhet fra litteraturkritikere. Utgivelsene til erfarne scenedramatikere som Arne Lygre og Maria Tryti Vennerød blir som regel ikke anmeldt av litteraturkritikere som selvstendige verk. Det nyskrevne verket som har fått flest anmeldelser av litteraturkritikere de siste fem årene er Olaug Nilssens satiriske *Ikkje tenk på det* (2019), som ble anmeldt i VG, Dagbladet, NRK og Klassekampen.² *Koreografisk poesi* av Janne Camilla Lyster fikk også flere anmeldelser, blant annet i Morgenbladet og NRK.³ Det disse tekstene har til felles, er at de – til tross for at de ble meldt opp som dramatikkk til innkjøpsordningen – ble lansert som noe annet enn rene skuespill eller teaterstykker. *Ikkje tenk på det* er ment for å leses snarere enn å settes opp, mens *Koreografisk poesi* betegnes av forlaget som poetiske tekster, men også som dansepartitur og del av en doktorgrad. For at en dramatisk tekst skal bli anmeldt som litteratur i Norge i dag, bør teksten altså være noe mer enn bare et teaterstykke, eller den bør være skrevet av en forfatter som allerede er kjent for å skrive andre typer litteratur.

Hvis man ser på listen over bøkene som er meldt opp siden 2015, finner man ingen forfattere som har debutert med et

Hvem i Norge i dag er det som virkelig satser på å bygge et litterært forfatterskap gjennom å skrive dramatikkk?

FOTO: TINE POPPE, ASCHEHOUG

Stor i utlandet, men lite lest dramatikker i Norge #1:
Arne Lygre.

teaterstykke. Det som gis ut som norsk samtidsdramatikkk, er gjerne skrevet av etablerte forfattere som arbeider innenfor flere sjangere. I Norge er det i dag kun Fredrik Brattberg som utelukkende blir utgitt med et rent dramatisk forfatterskap. Mye skal til før et norsk forlag fatter nok interesse for å gi ut en bok innenfor samtidsdramatikksjangeren, og veien til utgivelse går gjerne gjennom utlandet, ved at et utenlandsk teateragentur eller teaterforlag på et tidlig stadium fatter interesse for en norsk samtidsdramatiker og får stykkene deres satt opp i Frankrike eller Belgia. Forlaget som faktisk har flest norske samtidsdramatikere på listene sine, er verken Aschehoug eller Cappelen Damm, men franske L'Arche.⁴ Og fem av de syv forfatterne som jevnlig gir ut samtidsdramatikkk i Norge,

er representert av teateragenter i utlandet heller enn av norske.⁵ «Hvis jeg ikke hadde blitt spilt i utlandet og bare gått rundt her hjemme og skrevet stykker som jeg sendte til teatrene uten å bli antatt, da hadde jeg ikke holdt ut som dramatiker», forteller Fredrik Brattberg.⁶ Suksess i Frankrike eller Tyskland er omtrent en forutsetning for å få et manus antatt her på berget, og norske dramatikeres fremgang kan sjelden tilskrives innsats fra norske teateragenter eller forlag.

I dag har den litterære samtidsdramatikken et begrenset antall utøvere, og få sterke talsmenn innenfor det scenepolitiske miljøet. Er det mulig for dramatikere å stå på egne bein som litterær tekst, eller er det slik at en dramatisk tekst kun lever når den blir oppført på teatret? Dette er et kinkig ideologisk, kulturelt og litteraturkritisk spørsmål i Norge. Formelt sett mener forlagene ja, men vier så godt som ingen ressurser til samtidsdramatikken. Kun Eivind Riise Hauge og Olaug Nilssen har fått dramatikere utgitt i bokform som ikke er blitt produsert på et teater. Litteraturkritikken mener tja, og kan i visse tilfeller gå med på å anmelde samtidsdramatikken dersom den kan vinkles mot litteraturen heller enn mot scenekunsten. Teatrene mener nei, og ønsker seg helst dramatikere som tar en for laget, og som kan arbeide på korttidskontrakter som fleksible tekst- og innholdsleverandører til diverse typer av teaterproduksjoner. De eneste nålevende samtidsdramatikere som i dag kan sies å stå like støtt i den norske skjønnlitterære forlagsverdenen som i teatret, er Jon Fosse og Arne Lygre. Maria Tryti Vennerød har fått flere tekster utgitt, mens mye av tekstarbeidet hennes forsvinner inn i teaterproduksjoner som ikke etterlater seg spor i forlagsverdenen.⁷

I dag har den litterære samtidsdramatikken et begrenset antall utøvere, og få sterke talsmenn innenfor det scenepolitiske miljøet.

Det er usikkert om det finnes arvtagere til Lygre og Fosse blant yngre dramatikere, noe både litteraturen og teatret på sikt vil tape på.

SAMTIDSDRAMATIKKENS VILKÅR

Hvordan man bør satse på ny, norsk dramatikere har sikkert vært en het potet på kultursidene i norske aviser siden Bjørnsons tid. I forbindelse med at Kulturdepartementet i 2019 satte i gang arbeidet med en ny strategi for scenekunsten, har det blant annet kommet utspill fra Arbeiderpartiet og SV om at det bør settes av en pott på 10 millioner kroner for å hjelpe norske teatre med å dekke dramatikerhonorarer i forbindelse med urpremierer på nye norske skuespill.⁸ «Urpremiere» er det begrepet som går mest igjen og som blir mest misbrukt i diskusjonene rundt ny, norsk samtidsdramatikere. Med jevne mellomrom er det noen som prøver å sette teatersjefer og andre i teatermiljøet til veggs ved å påpeke mangelen på norsk samtidsdramatikere på norske scener. Teatersjefene svarer at de ikke kjenner seg igjen i virkelighetsbeskrivelsen, og forteller at de faktisk har fått økt antallet

Suksess i Frankrike eller Tyskland er omtrent en forutsetning for å få et manus antatt her på berget, og norske dramatikeres fremgang kan sjelden tilskrives innsats fra norske teateragenter eller forlag.

norske urpremierer på teatrene sine. I 2008 ble denne debatten ført i Aftenposten mellom Aschehougs daværende forlagssjef William Nygaard og Nationaltheatrets Ellen Horn og Eirik Stubø.⁹ I 2019 ble den ført mellom Eivind Riise Hauge og Den Nationale Scenes Agnete Gullestad Haanes.¹⁰ I 2020 er det journalisten Cornelius Steinkjer som i *Subjekt* prøver å lansere debatten rundt urpremierer på nytt: «Ibsen har hatt sine urpremierer, nå er det andre som står i kø.»¹¹

Men det er ikke sikkert at en økning i antallet urpremierer er det viktigste for å dyrke frem betydningsfulle forfatterskap innenfor dramatiksjangeren over tid. Kan en påkostet urpremiere veie opp for at en dramatisk tekst aldri blir publisert eller fremført på nytt? Teatersjefer har lang opplæring i hvordan de skal rapportere måltall inn i de offentlige bevilgningsapparatene på en måte som slår fordelaktig ut for dem selv, og ifølge dramatikeren Finn Iunker oppviser teatrene en stor grad av kløkt når det gjelder hvordan de teller nye, norske urpremierer.¹² I 2012 gikk Iunker igjennom programmet til Nationaltheatret og fant at alle unntatt én av urpremierene som teatret hadde regnet som eksempler på ny, norsk dramatik, egentlig var omskrivninger eller premierer på allerede eksisterende tekster. En av urpremierene var oversatt fra svensk. At oversetteren hadde norsk statsborgerskap, gjorde at stykket kvalifiserte som ny, norsk dramatik etter teatrets måte å telle på.

I en artikkel i *Bymag*, Universitetet i Bergens studentavis, forteller Eivind Riise Hauge, en av svært få yngre dramatikere som har fått minst to litterære teaterstykker innkjøpt gjennom Kulturrådet de siste årene, om en typisk erfaring da han i 2018 prøvde å få Den Nationale Scene i Bergen interessert i et av stykkene han hadde skrevet. «Da jeg spurte – etter lang tid og flere purringer – om hva de tenkte om stykket, hadde jeg en klar fornemmelse av at det ikke hadde blitt lest. I stedet fikk jeg en liste med helt generelle vurderingskriterier, og ikke et eneste ord om

FOTO ANNA JULIA GRÜNBERG, BLUNDERBUS

Stor i utlandet, men lite lest dramatik i Norge #2:
Maria Tryti Vennerød

selve stykket.» I avisen svarer teatersjef Agnete Gullestad Haaland med å påpeke at DNS satser stort på ny, norsk dramatik, men at stykket Hauge hadde skrevet dessverre ikke helt passet inn i programmet. «Vi skal ha 8–10 urpremierer her i Bergen i 2019, så det er helt klart et satsingsområde for oss. Vi mener selv at vi er et teater som er dristige på [sic!] utvelgelse av skuespill.»¹³ Problemet er at urpremierene som DNS velger å klassifisere som eksempler på ny dramatik, egentlig er en slags potpurri av scenekunstprodukter der norske tekstforfattere, gjerne med bakgrunn fra regi eller tv-bransjen, leies inn som innholdsleverandører etter omtrent samme modell som når en norsk bedrift skal lage en reklamefilm. En adaptasjon av *Kristin Lavransdatter* med Herborg Kråkevik i hovedrollen ble for eksempel regnet av DNS som et eksempel på en urpremiere av den nye, norske dramatikken som det ble satset på i 2019.

Da Nationaltheatrets sjef Hanne Tømta i 2019 ble spurt av Klassekampen om hvorfor det kunne se ut som om det faktisk bare

hadde vært fem uroppføringer av norsk dramatik på teatret i perioden fra 2016 til 2019, svarte hun at «det kommer jo an på hvordan man teller». ¹⁴ Da journalisten spurte henne om Nationaltheatret har et ansvar for å sikre gode vilkår for norske dramatikere, svarte hun med å peke videre på en annen institusjon innenfor scenekunstheltet: «Men jeg opplever at det særskilte ansvaret for dramatikernes arbeidsvilkår er løftet fra teatrene og inn i prosjektet Dramatikkens hus.» Det er interessant at et sentralt teatermenneske som Hanne Tømte sier rett ut at fordi ansvaret for å utvikle samtidsdramatikken er blitt løftet fra Nationaltheatret, så er Nationaltheatret fritatt for ansvaret. I likhet med bedrifter som legger ut IT-avdelingen sin på anbud, for så å kjøpe tilbake tjenester ved behov, har de norske teatrene i dag fått outsourcet samtidsdramatikken til en egen instans.

Hanne Tømte er muligens mer opptatt av sin egen bygning, som ved inngangen til 2021 var i ferd med å ramle sammen på grunn av mange års manglende vedlikehold. ¹⁵ Hvis man klikker på «Historie»-fanen på nettsidene til Nationaltheatret, blir man presentert for en samling portrettfotografier i svart-hvitt av alle teatersjefene sidene Bjørnson, og dessuten biografiene deres. ¹⁶ Alle som er nysgjerrige blir servert redegjørelser for hvordan ledere siden 1990-tallet har engasjert seg for å sikre bygningsmassen og arbeidsmiljøet for de fast ansatte ved teatret: «Kommunikasjonsavdelingen leide lokaler i Universitetsgaten – noe som var upraktisk.» ¹⁷ I Nationaltheatrets presentasjon står det

FOTO DAG JENSEN, SOLUM BOKVENNEN

Stor i utlandet, men lite lest dramatiker i Norge #3:
Fredrik Brattberg.

knappt et ord om norske dramatikere og norsk dramatik, men mye om utdannelsene som teatersjefene har tatt og hvordan diverse svingninger og konjunkturer i teaterøkonomien har påvirket karrierene deres. Nettsidene til Nationaltheatret bringer tankene til bystene av museumsdirektørene i det gamle Nasjonalgalleriet, som besøkende i sin tid måtte traske forbi før det var mulig å få adgang til samlingene. I vårt kulturliv finnes det en sterk tradisjon for at menneskene som styrer og tilrettelegger tar mye plass, mens utøvere blir mer eller mindre anonymiserte. Hvis man ønsker å bli regnet som en ny, norsk dramatiker ved norske scener i

Litteraturkritikken mener tja, og kan i visse tilfeller gå med på å anmelde samtidsdramatikken dersom den kan vinkles mot litteraturen heller enn mot scenekunsten.

dag, bør man være en tekstforfatter fra reklame- og tv-bransjen eller ha dramatikken som bigeskjeft ved siden av en regi- eller skuespillerkarriere. Veien går ikke gjennom litteraturen og de norske forlagene.

Karakteristisk for debattene rundt scenekunstfeltet i Norge siden begynnelsen av 2000-tallet er at de viktigste aktørene skyver ansvaret for fremtidens norske dramatik over på andre. I et land der teatrene og de store forlagene er naturlige arnesteder for dramatikken, er det ikke lenger rom for samtidsdramatikken fordi de holder på med så mye annet, og det har vokst frem en slags kulturpolitisk enighet om at det er klokt å la ansvaret ligge på en armlengdes avstand. Et initiativ som Dramatikkens hus gjør noen ting enklere og mer forutsigbart for dramatikere, men bidrar også til å øke kompleksiteten i det allerede eksisterende nettverket av ulike norske scenepolitiske institusjoner og agendaer. Årlig skrives det rundt 50 scenetekster og skuespill med støtte fra Dramatikkens hus.¹⁸ Oppdraget til Dramatikkens hus er at støtten skal føre til oppsetninger av ny, norsk dramatik. Med det følger ingen føringer når det gjelder å få utgitt dramatikken i bokform. Med utgangspunkt i at bare rundt fem scenetekster meldes på innkjøpsordningen i året, betyr det at maksimalt 10 prosent av scenetekstene som ferdigstilles ved Dramatikkens hus, blir publisert og gjort tilgjengelige for allmennheten i Norge.

HAR DEN LITTERÆRE DRAMATIKKEN GJORT SEG SELV IRRELEVANT?

Det er ingen åpenbar grunn til at dramatikken skulle være mindre relevant som litterær sjanger i Norge i dag enn for eksempel poesien. Utenlandske dramatikere som Samuel Beckett, Sarah Kane, Bertolt Brecht og Lars Norén, har kultstatus blant både yngre og eldre skjønnlitterære forfattere. Kanskje det vil føre til et oppsving for dramatikken at vi i Norge nettopp har hatt den største teater-skandalen siden premieren på *Et Dukkehjem* i 1879, nemlig rundt stykket *Ways of Seeing*? Men *Ways of Seeing* er ikke et litterært drama, det er en kollasj av sceneeffekter der tekstene spiller en underordnet rolle. Og tittelen på stykket er ikke engang norsk.

Det er usikkert om det finnes arvtagere til Lygre og Fosse blant yngre dramatikere, noe både litteraturen og teatret på sikt vil tape på.

Stort sett er det bare Jon Fosse som i dag kaller det han skriver for scenen for teaterstykker. Dramatiske tekster er atomisert i usynlige minisjangere som standupteater, dialogromaner, performance, slampoesi og partiturer. Hvor blir det av de karismatiske dramatikerne? Det dionysiske? Den norske Sarah Kane? Har den litterære dramatikken gjort seg selv irrelevant, eller er det heller et mirakel at vi tross alle de ulike norske scenepolitiske agendaene fortsatt har en håndfull dramatikere som orker å satse både på å bli oppført på teatrene og å få tekstene sine utgitt som litteratur?

Den lille kjernen av samtidsdramatikerne som har en utgivelseshistorikk av betydning i Norge, har noen interessante fellestrekk: Det finnes en formmessig side ved dramatikken deres som gjør at den hevder seg både på scenen og som en enhetlig litterær tekst. Teaterstykkene til Arne Lygre, Jon Fosse og Fredrik Brattberg er enkle, arketyperiske og økonomiske. «Arne Lygre vil at hans skikkelser skal stå for noe mer og større enn seg selv.»¹⁹ Dramatikken til Fosse og Brattberg kjennetegnes av subtile mønstre og repetisjoner. «Jeg har aldri opplevd at noen har strøket i tekstene mine. Det går det nesten ikke an å gjøre, for hvis du fjerner en ting ett sted så må du gå inn i alle de andre repetisjonene og fjerne det tilsvarende avsnittet der. Det er ganske låst», har Brattberg uttalt.²⁰ Et kjennetegn ved Lygres tekstlige praksis er at han får skuespillerne til å lese opp det som hos andre ville vært scenetekster eller skuespilleranvisninger. «[Lygre] ... har flyttet så å si alt av teatertekstens konvensjonelle utstyr (sceneanvisninger og lignende) inn i

Det er interessant at et sentralt teatermenneske som Hanne Tømta sier rett ut at Nationalteatret er fritatt for ansvaret med å utvikle samtidsdramatikken.

replikkene.»²¹ Og det finnes en rekke «formale eiendommeligheter ved Fosses stykker som innebærer at de forskjellige fortolkere i siste instans er forpliktet til å følge forfatterens mønstre på en svært nøyaktig måte når stykkene blir oppført», ifølge den tyske dramaturgen Thomas Oberender.²²

Tekstene til Fosse, Lygre og Brattberg inneholder altså et variert forsvarsverk mot hæren av regissører, teatersjefer og skuespillere som vil mekke med dramatiske tekster for å fremme sine egne scenevisjoner. Brattberg og Fosse låser tekstene sine gjennom et system av repetisjoner, mens Lygre gjør livet surt for dramaturger og teatersjefer som ønsker å trekke tekstene i retninger de selv finner for godt, ved at han innlemmer sceneanvisninger og skuespillerinstruksjoner i replikkene. Teaterstykkene deres vinner ikke bare integritet på dette, men enkelheten og slitestyrken gjør at stykkene på lett og smidig vis kan oversettes fra én nasjonal kontekst til en annen. På grunn av det arketyperiske blir stykkene til Lygre, Brattberg og Fosse skalerbare og eksportvennlige på en måte som provinsielle teaterproduksjoner med sterkt lokalt publikumstekke som Den Nationale Scenes *Hotell Norge* eller *Kristin Lavransdatter* aldri kommer til å bli. Når samtidsdramatikken dør ut som norsk litteratur, blir det mindre mangfold også på norske og internasjonale scener. ■

- 1 Tallene som siteres er basert på en gjennomgang av bøkene meldt opp til innkjøpsordningen for norsk skjønnlitteratur siden 2015. <https://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/innkjopsordning-ny-norsk-skjonnlitteratur/tildelinger>
- 2 www.vg.no/rampelys/bok/i/Qow3w8/les-den-naa-for-faen-bokanmeldelse-olaug-nilssen-ikkjetteknk-paa-det
- 3 www.tiden.no/lyrikk/koreografisk-poesi
- 4 www.theatre-contemporain.net/editions/LArche-Editeur/textes/editions?y=&start=0
- 5 www.colombine.se/dramatiker.no/hva-er-det-han-vil-er-han-alkoholiker/
- 6 www.mariatryti.com/framsyningar
- 7 www.dagsavisen.no/kultur/vil-stotte-ny-norsk-dramatikk-1.1586202?paywall=true
- 8 www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/rWy9K/svikter-ny-norsk-dramatikk
- 9 <https://bymag.no/2019/03/slett-arbeid-av-dns>
- 10 <https://subjekt.no/2020/09/30/https-subjekt-no-2020-09-30-de-store-scenekunstinstitusjonene-svikter-unge-norske-dramatikere-det-er-ikke-rart-publikum-velger-netflix/>
- 11 www.minervanett.no/unngar-ny-dramatikk/134278
- 12 <https://bymag.no/2019/03/slett-arbeid-av-dns>
- 13 <https://klassekampen.no/utgave/2019-04-26/roman-boom-i-teatrene>
- 14 www.nationaltheatret.no/om-oss/rehabilitering/
- 15 www.nationaltheatret.no/om-oss/historie/
- 16 www.nationaltheatret.no/om-oss/historie/ellen-horn-og-drommen-om-utvidelse/
- 17 www.dramatikkenshus.no/om-oss
- 18 www.dagbladet.no/kultur/mann-med-hensikt/63112916
- 19 <https://dramatiker.no/hva-er-det-han-vil-er-han-alkoholiker/>
- 20 <https://morgenbladet.no/kultur/2019/03/men-vi-er-naere>
- 21 <https://dramatiker.no/fosse-fyl-ler-femti-mange-forklaringer-pa-en-merkvendig-suksess/>
- 22